

تفاوت بین نسلی در خانواده

حبیب صبوری خسروشاهی^۱

تاریخ پذیرش: 1393/01/25

تاریخ تصویب: 1393/04/20

چکیده

تفاوت بین نسلی با توجه به اهمیت آن در جامعه ایران، از جمله مباحثی است که در دهه های اخیر مورد توجه جامعه شناسان قرار گرفته است. تفاوت بین نسلی به معنای وجود اختلاف نظرهای مهم میان دو نسل والدین و فرزندان در جنبه های مختلف زندگی نظیر الگوی همسرگزینی، الگوی مصرف کالای فرهنگی، نحوه گذران اوقات فراغت، رفتار دینی، نگرش به جنسیت است. جامعه ایران در دهه های اخیر در جریان تحولات فرهنگی و اجتماعی وسیعی قرار گرفته است. این تحولات به ویژه در خانواده ها چشمگیر بوده است. یکی از مهم ترین تحولات، برجسته تر شدن تفاوت های ارزشی میان فرزندان و والدین است که موجب شده خانواده ها در معرض چالش های جدی قرار گیرند. چالش هایی که به نظر می رسد شکل سنتی خانواده را زیر سؤال برده است. این پژوهش با استفاده از نظریات افرادی نظیر مانهایم (تجارب نسلی)، و بنگستون (جامعه پذیری نسل ها) و اینگلهارت (دگرگونی ارزش ها)، تلاش کرده است تا تفاوت بین نسلی در خانواده را تشریح کند. روش تحقیق در این پژوهش با استفاده از روش پیمایش و از طریق پرس و جو در دو منطقه سه و هفده شهر تهران و با نمونه ای ۳۹۸ نفری انجام شده است. تکنیک های آماری مورد استفاده، آماره های شاخص تمرکز و تشتت، آزمون اف و تحلیل عاملی بوده است. یافته ها نشان می دهد میان والدین و فرزندان تفاوت بین نسلی تا حدی وجود دارد لیکن شاخص کل نشان می دهد این تفاوت بین نسلی شکل بحرانی ندارد. در واقع ما شاهد نوعی وفاق نسبی هستیم بیشترین حوزه های تفاوت نسلی میان فرزندان و والدین در؛ دوستی دختر با پسر بوده است و کمترین تفاوت در معاشرت با دوستان همجنس بوده است.

واژگان کلیدی: روابط نسلی، تفاوت نسلی، انقطاع و شکاف نسلی، دگرگونی ارزش ها.

مقدمه

در دهه های اخیر تفاوت های بین نسلی در اشکال گوناگون زندگی در میان جامعه و در خانواده به وضوح دیده می شود. امروزه در جامعه یی زندگی می کنیم که به تدریج تفاوت نسلی و همچنین تفاوت زندگی میان والدین و فرزندان به شکل تعارض گونه یی تبدیل و تجربه می شود. (روزنتال ۱۹۸۹، دکویک

^۱ - استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق (قیام دشت)

Email: HabibSabouri@hotmail.com

۱۹۹۹، یو ۲۰۰۳). اهمیت خرده فرهنگ ها و شیوه های جدید برای جوانان، زندگی درون خانواده و همچنین روابط بین نسلی را به چالش کشیده است. بسیاری از این تفاوت ها و تعارضات سرفصل نزاع های خانوادگی و نیز موجب ترک از خانه شده است. (سعیدی ۱۳۸۲). در دیدگاه ها و رفتارها جوانان و والدین تفاوت های زیادی دیده می شود. نسل جوان دیگرچندان خود را در چارچوب هنجارهای گذشتگان تعریف نمی کند و به دنبال الگوهای جدید زندگی برای خود است. برخی از تقدس ها و هنجارهای گذشته میان جوانان کم رنگ یا از بین رفته است، به بیان دیگر ما شاهد کمترین اتفاق نظر در زمینه فرهنگ عمومی نظیر معاشرت قبل از ازدواج، ازدواج با خویشاوندان، نحوه گذران اوقات فراغت و رفتارهای مذهبی هستیم. نتایج پژوهش ها نشان می دهد تحولات فرهنگی در جامعه و نیز در خانواده اتفاق افتاده است. بویژه این تحولات در مقایسه نسل جوان و بزرگسال مشهود است. شرایط فعلی جامعه ایران موجب شده که بحث تحولات فرهنگی و اجتماعی، تغییر ارزش ها و هنجارها در جامعه و نیز تفاوت بین نسلی میان والدین و فرزندان مورد توجه محققین قرارگیرد (عبدی و گودرزی ۱۳۷۴، تیموری ۱۳۷۷، یافته های پژوهش ارزش ها و نگرش های ایرانیان ۱۳۸۰ و ۱۳۸۲، معید فر ۱۳۸۳، نریمان ۱۳۸۳، آزاد و غفاری ۱۳۸۳، جلیلود ۱۳۸۵، ذکایی ۱۳۸۶b).

دگرگونی های رخ داده در چند دهه اخیر نشان می دهد که جوانان در جریان وسیع اطلاعات قرار گرفته اند و اطلاعات آنان در دنیای پیشرفته در حال تغییر، موجب پیدایش پی در پی ارزش های نو گردیده است تا جایی که با نظریه ها و دیدگاه های جدید آشنا شده اند و به همان میزان سطح انتظارات و توقعات آنان افزایش یافته است. (معیدفر ۱۳۸۷: ۱۹۵). تحول خانواده در چند دهه اخیر موجب شده است که خانواده ها در معرض چالش های جدی قرار بگیرند. چالش هایی که به نظر می رسد شکل سنتی خانواده را زیر سؤال برده است. رشد تحصیلی فرزندان، افزایش استفاده از رسانه های نوین از جمله اینترنت و ماهواره، و نیز دسترسی به اطلاعات گسترده، اشتغال زنان، آزادی های نسبی، حق انتخاب، تغییر شیوه زندگی افراد و همچنین تغییر گروه مرجع از جمله زمینه های بروز تفاوت های بین نسلی در خانواده ها می باشد. مهم ترین چالشی که خانواده امروزی با آن روبروست، دگرگونی سریع و عمده هنجارها و ارزش های خانوادگی میان فرزندان و والدین است تا جایی که می توان صحبت از هنجارهای رقیب در کنار هنجارهای سنتی کرد که این هنجارها منشاء بسیاری از تعارضات در خانواده است. در زمینه هنجارهای رقیب می توان به نحوه همسر گزینی، شیوه دوست یابی، گذران اوقات فراغت، رابطه با جنس مخالف، نگرش و رفتار دینی، انتخاب در مصرف کالاهای فرهنگی اشاره کرد.

مطالعه حاضر تلاش می کند تفاوت های بین نسلی میان والدین و فرزندان را در حوزه خانواده بررسی کند. تفاوت نسلی والدین و فرزندان نیز به معنای عدم توافق بر سر انتظارات، ارزش ها، نگرش ها و رفتارها در خانواده می باشد این تفاوت به معنای وجود اختلاف نظرهای مهم میان والدین و فرزندان در جنبه های مختلف زندگی است. نویسنده معتقد است پدیده ها و وضعیت هایی نظیر خشونت و نزاع های خانوادگی، فرار از خانه، اعتیاد، افسردگی، اضطراب، ناامنی، بی تفاوتی، بی اعتمادی و نظایر آن ناشی از تعمیق تفاوت های بین نسلی در خانواده است. با توجه به آنچه ذکر شد این تحقیق در پی پاسخگویی به دو سؤال اساسی است: ۱- تفاوت بین نسلی والدین و فرزندان چقدر است. ۲- حوزه های تفاوت در چه زمینه های است؟

مفهوم نسل

مفهوم نسل از جمله مفاهیمی است که به طور گسترده مورد استفاده قرار گرفته است. این مفهوم با رویکردهای متفاوت در حوزه روانشناسی اجتماعی، علوم سیاسی و بویژه جامعه شناسی به کار گرفته شده است. آیرمن و ترنر معتقد است مفهوم نسل در حوزه جامعه شناسی به خوبی پالایش نشده است. آنان معتقدند می توان این مفهوم را با استفاده از مفهوم سازی اولیه مانهایم و نیز با استفاده از ایده عادت واره یوردیو تعریف کرد. به اعتقاد این دو، نسل به مثابه گروهی هم دوره که در گذر زمان دارای منش، عادت واره و فرهنگ مشترکی هستند که کارکرد آن فراهم کردن حافظه جمعی به منظور انسجام هم دوره یی ها در طول یک زمان معین است (آیرمن و ترنر ۹۱: ۱۹۹۸). تعریف و کاربرد مفهوم نسل با معنای متفاوتی دیگری بکار رفته است از جمله می توان به نسل به معنای نسبت خویشاوندی، هم دوره ایی، مرحله زندگی، تاریخی و جایگاه نسلی اشاره کرد. (کرتز به نقل از آزاد و غفاری ۱۰: ۱۳۸۳). همچنین نسل در معنای مختلف دیگر به کار رفته است. نظیر تبار بالا رونده و یا پایین رونده (پدربزرگ، پدر و فرزند)؛ نسل به معنای وضعیت مهاجرتی و محل تولد (نسل اول و فرزندان پس از مهاجرت)؛ جرگه های نسلی (مثلاً متولدین سال های ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۰)؛ مراحل زندگی (کودکان، نوجوانان، بزرگسالان) و بالاخره دوره های تاریخی (نسل قبل و بعد از جنگ) را می توان نام برد (ذکایی ۱۱۱: ۱۳۸۶a).

برخی صاحب نظران نسل را در قالب مفهوم دهه نسلی بکار می برند که حاوی ارزش ها و علایق، دیدگاه های متفاوت جدیدی ارائه می دهند. عده یی از تجربه نسلی سخن به میان می آورند که ممکن است به لحاظ زمانی به بیشتر از یک دهه تحویل یابد اما نسل مورد نظر دارای تجربه مشترک است که از علایق، مرجع ها و ارزش های نسبتاً یکسانی برخوردارند. (آزاد و غفاری ۲۳: ۱۳۸۳). شفرز معتقد است به کلیه افرادی که در یک مجموعه اجتماعی برای نمونه در یک کشور زندگی می کنند و دارای ارزش یکسان هستند و تصویری نزدیک از زندگی دارند و از نظر سنی در محدوده ای مشخص از گروه سنی جوان تر و مسن تر از خود متمایز هستند، نسل می گویند. نسل به مفهوم جامعه شناختی آن نباید لزوماً با گروه همسال زیستی معین یکسان باشد (شفرز ۲۷: ۱۳۸۳).

در کنار مفهوم نسل، شکاف نسلی مطرح است. شکاف نسلی از جمله مباحثاتی است که به عنوان یکی از عوامل مهم تعارض در خانواده مطرح می گردد. مفهوم شکاف نیز در ارتباط با شکاف نسلی در معنای متفاوتی مورد استفاده قرار گرفته است. این تفاوت ها گاه مربوط به نوع تعریف از نسل است و گاه مربوط به تعریف شکاف. به همان سان شکاف های را می توان بر حول محور زمان، گروه ها و پیوندها تعریف کرد. وقتی زمان مشابه باشد و گروه ها مشابه باشند، طبق هر تعریفی تفاوت نسلی وجود ندارد. وقتی زمان متفاوت است و گروه ها مشابه هستند، مقایسه بر سر این خواهد بود که چگونه گروه هایی مشابه از افراد در طول زمان تفاوت نشان می دهند. وقتی زمان مشابه باشد و گروه ها متفاوت باشند (مثل والدین و فرزندان یا دانشجوی سال اول و چهارم)، مقایسه بر سر این خواهد بود که چگونه گروه ها در یک مقطع زمانی مشخص تفاوت نشان می دهند. وقتی هم گروه ها و هم زمان تفاوت داشته باشند، مقایسه های گوناگونی را می توان انجام داد. آنچه مبنای تمایز دوره ی زمانی و یا گروه ها قرار می گیرد، پیوندها و ارتباطات میان آنهاست. در مجموع شکاف نسلی محصول ترکیبی از تأثیرات چرخه ی زندگی و تأثیرات گروه های نسلی می باشد. جوانان و بزرگسالان به واسطه ی تأثیر سن تقویمی در بسیاری ویژگی

ها و گرایش های مشابه تفاوت نشان می دهند و تفاوت های گروه های نسلی در جریان تجارب تاریخی و اجتماعی شدن نیز تفاوت های زیادی را میان جوانان و بزرگسالان پدید می آورد. در مواردی که اثرات گروه های نسلی تأثیرات چرخه ی زندگی را تشدید می کند، شکاف نسلی به بالاترین سطح خود می رسد. (دکایی: ۱۱۱: ۱۳۸۶a).

شکاف ها بر محور زمان و گروه ها

زمان های مشابه + گروه های مشابه (عدم وجود شکاف)	زمان های متفاوت + گروه های مشابه
زمان های متفاوت + گروه های متفاوت (وجود شکاف نسلی)	زمان های مشابه + گروه های متفاوت

از طرفی در ارتباط با این مفهوم، واژگانی نظیر تفاوت نسلی، شکاف، گسست و انقطاع نسلی نیز به کار رفته است. عده یی اختلاف دو نسل را بعضاً در مفهوم انقطاع یا گسست نسلی بکار برده اند و آن عبارت است از اختلافی در ارزش ها یا هنجارها و نگرش هاست که موجب جدایی نسل جدید از نسل قدیم و طغیان نسل جدید در برابر نسل قدیم می شود در این وضعیت غالباً نوجوانان و جوانان می کوشند تا آخرین پیوندهای خود را از والدین یا نسل بالغ بگسلند و اغلب به گردن کشی و طغیانگری می پردازند گسست نسلی در خانواده میان پدر و مادر و فرزندان به معنی تبعیت نکردن کامل فرزندان از پدر و مادر و تغییر گروه مرجع جوانان است. در پدیده گسست نسل ها نوعی اختلال در تبعیت فرزندان از والدین به وجود می آید به این معنا که فرزندان برای همانند سازی، فرد دیگری را جایگزین شخصیت پدر یا مادر می کنند (شرفی ۱۳۸۲: ۱۱۳). شکاف نسلی به عنوان اختلافی در نگرش یا رفتار جوانان و افراد سالمندتر تعریف شده که موجب عدم فهم متقابل آنان از یکدیگر می شود (معیدفر ۱۳۸۳: ۷۴). برخی میان شکاف نسلی و انقطاع نسلی تفاوت قائل هستند. معتقدند انقطاع نسلی به معنای گسست بدون رابطه نسلی است. انقطاع نسلی با مفهوم هویت گروهی و نسلی پیوند دارد و فراتر از مقوله سن است. لیکن شکاف نسلی به وجود تفاوت های دانشی، گرایشی و رفتاری ما بین دونسل با وجود پیوستگی های کلان متأثر از ساختار های اجتماعی فرهنگی و تاریخی است. همچنین شکاف نسلی با تعارض نسلی متفاوت است. شکاف نسلی به رغم تجربیات متفاوت در کلیت فرهنگی و اجتماعی به تعامل می پردازند اما تعارض مبارزه بر سر ارزش هاست (آزاد و غفاری ۱۳۸۳: ۱۷، آزاد ۱۳۸۹: ۸۶).

با بررسی ادبیات مفهوم نسل در مجموع می توان گفت، تفاوت بین نسلی در خانواده به معنای توافق نکردن بر سر انتظارات، ارزش ها، نگرش ها و رفتارها می باشد این تفاوت به معنای وجود اختلاف نظرهای مهم میان والدین و فرزندان در جنبه های مختلف زندگی است.

رویکرد نظری

در ادبیات جامعه شناسی نسل ها، در میان متقدمین رویکرد مانهایم و در میان متأخرین افرادی نظیر بنگستون و اینگلهارت از مفهوم روابط و تفاوت بین نسلی و شکاف نسلی برای فهم دگرگونی های

فرهنگی و اجتماعی بکار گرفته‌اند. یکی از رویکردهای اساسی در باب سازوکارهای ایجاد پدیده شکاف نسلی^۱ و تعارض بینش و فرهنگ بین نسل‌ها، رویکرد مانهایم است (کاوالی ۱۵۵:۲۰۰۴، کورستن ۲۴۹:۱۹۹۹، آیرمن و ترنر ۱۹۹۸:۹۱). در رویکرد تاریخی با برجستگی و تقدم نظریه نسلی مانهایم در باب سازوکارهای ایجاد پدیده شکاف نسلی و تعارض بینش و فرهنگ بین نسل‌ها تأکید بر تجارب منحصر به فرد مشترک در یک نسل معین و هویت نسلی است که آثار دراز مدت و نسبتاً تغییر ناپذیر در شکل‌گیری دیدگاه‌ها و ارزش‌های بعدی آنان دارد ارزش‌هایی که در نظر مانهایم هم محصول جریان مستمر تغییر اجتماعی و تحولات بزرگ مقطعی تاریخی و هم عامل شتاب دهنده به آنها بوده و راه تغییر اجتماعی را باز می‌کند. که تأکید اصلی بر روی تجارب ویژه، آگاهی و ذهنیت نسلی به عنوان موجبات اصلی تضاد پایدار در افکار و ارزش‌ها در سطح نسل هاست. (به نقل از توکل ۱۳۸۵:۱۲۱).

مانهایم معتقد است همیشه نسل‌های جدید آغازگر خود آگاهی ریشه‌ای و متمایز نسل‌های پیشین نیستند، بلکه بر عکس گسست نسلی عمدتاً در پی دورانی از تغییرات فرهنگی سریع ایجاد می‌شود. در چنین دورانی است که دسته‌های نسبتاً بزرگی از افراد به‌عنوان عاملان تغییر اجتماعی تند، با تفاسیر سنتی به چالش برخاسته و تفسیرهای جایگزین را مطرح می‌کنند (به نقل از معیدفر ۵۹:۱۳۸۳). بر اساس دیدگاه مانهایم شکاف نسلی نتیجه شکل‌گیری تجارب ویژه افراد در یک نسل معین است که با تثبیت ارزش‌ها همراه است. این فرآیند موجب بروز توافق نداشتن و فهم متقابل میان نسل جدید (نوجوانان و جوانان) و نسل پیشین (بزرگسالان) می‌شود که زمینه شکل‌گیری تعارض میان دو نسل است. این مسئله بقدری اهمیت دارد که ریشه معتقد است در جوامع پیچیده مبتنی بر تحولات سریع تعارض نسل‌ها غیر قابل اجتناب است (روشه به نقل از آزاد و غفاری ۲۲:۱۳۸۳). در چنین فرآیندی ما شاهد تغییر ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی هستیم. بدین معنا که شیوه‌های زندگی متعارض میان دو نسل وجود دارد نسل قبل متأثر از سنت‌های خانواده ایرانی و نسل جدید متأثر ارزش‌های مدرن است. به‌عنوان مثال در خانواده‌ها در هنجار همسرگزینی دو هنجار رقیب وجود دارد. هنجار سنتی مبتنی بر ملاحظات خانوادگی و مرسوم ایرانی و هنجار رقیب مبتنی بر شکل‌گیری روابط بیرون از چارچوب ازدواج را می‌توان نام برد.

از مباحث ذکر شده می‌توان استنباط کرد که شکاف نسلی بیانگر اختلاف بین ارزش‌های جوانان با بزرگسالان است که پایبندی بیشتری به رسوم گذشته دارند و کمتر از تغییرات استقبال می‌کنند، جوانان به سوی ارزش‌های نو، پیش‌بینی نشده گرایش بیشتری دارند و مقتضیات زمان آنها را برای افراد جذاب می‌کند حال این که بزرگسالان نماینده ارزش‌های سنتی هستند در برابر آن مقاومت دارند و این موجب برهم خوردن روابط، برخورد با یکدیگر، مشاجره و حتی کناره‌گیری از یکدیگر می‌شود.

ورن بنگستون نیز در صدد تحلیل تحولات نسلی بوده است همچنین تلاش کرده به یک مدل نظری در زمینه روابط بین نسلی (ابعاد شش‌گانه انسجام، پیوند، مبتنی بر علاقه، وفاق، منابع مشترک و خانواده‌گرایی) در خانواده برسد (بنگستون ۱۹۹۹) به اعتقاد بنگستون ظهور فضای هنجاری جدید در جامعه منجر به بهم خوردن قراردادهای پیشین میان نسل‌ها شده و شرایط جدیدی در روابط نسلی حاکم گردیده است (بنگستون ۱۹۹۳، به نقل از ذکایی ۱۳۸۶:۹۴)

^۱Gap Generation

ورن بنگستون با بررسی ارزش های اساسی در خانواده، اثرات نسلی را در اعقاب سه نسل پد و مادر بزرگ ها، پدر و مادر ها و جوانان مورد بررسی قرار داده است که در مطالعه خود نهایتاً به ارزش های انسان گرایانه در مقابل ارزش های مادی گرایانه و ارزش های فردگرایی در برابر جمع گرایی رسیده است. به اعتقاد بنگستون دامنه انتخاب های افراد در قضاوت های ارزشی میان نسل ها و ارزش های فردگرایانه و جمع گرایانه متفاوت است. بنگستون با استفاده از نظریه اجتماعی نقش جامعه پذیری ارزشی در ثبات و تغییرات اجتماعی به تداوم و تداوم نداشتن ارزش های نسلی می پردازد. به اعتقاد او خانواده بطور معمول مهم ترین مکانیسم در جامعه پذیری ارزش ها می باشد. لیکن نفوذ گروه همسالان و همکلاسی ها در خارج از خانواده نظیر مدرسه و یا وقایع تاریخی و اجتماعی به شیوه یی خاص در جامعه پذیری جوانان به عنوان عوامل دیگر تعیین کننده گرایش های ارزشی مؤثر است (بنگستون ۱۹۷۵:۳۵۸).

در واقع رویکرد نسلی بر این نکته تاکید دارد که نسل های جوان در مقایسه با نسلی های پیشین، به دلیل تجربه های مشخصی که پشت سر گذاشته اند و شرایط ویژه ای که دارند، مشخصات منحصر به فردی را کسب کرده اند که آن را از نسل والدین و نسل های قبل تر کاملاً متمایز می کند که برخی برای این تمایزات با روایت های خوشبینانه (اینگلهارت) و برخی با روایت های بدبینانه (نظیر پاتنام) به تحولات نسلی نظر دارند.

با جمع بندی نظریه پردازان روابط بین نسلی می توان گفت، مانهایم برای فهم این تفاوت به فرهنگ بین نسل ها تأکید دارد که این فرهنگ بر تجارب منحصر به فرد مشترک در یک نسل معین و هویت نسلی است که در طول زمان در شکل گیری دیدگاه ها و ارزش های بعدی آنان تأثیر داشته است. بر اساس دیدگاه مانهایم تفاوت بین نسلی و حتی شکاف نسلی نتیجه شکل گیری تجارب ویژه افراد در یک نسل معین است که با تثبیت ارزش ها همراه است. این فرآیند موجب بروز توافق نداشتن و فهم متقابل میان نسل جدید (نوجوانان و جوانان) و نسل پیشین (بزرگسالان) می شود. بنگستون نیز بیش و کم با همین بینش به فهم تفاوت بین نسلی دست می زند لیکن بنگستون برای فهم و تشریح این تفاوت بیشتر از منظر مفهوم جامعه پذیری بررسی می کند. بنگستون با استفاده از نظریه اجتماعی نقش جامعه پذیری ارزشی در ثبات و تغییرات اجتماعی به تداوم و تداوم نداشتن ارزش های نسلی می پردازد. به اعتقاد او خانواده به طور معمول مهم ترین مکانیسم در جامعه پذیری ارزش ها می باشد. لیکن نفوذ گروه همسالان و همکلاسی ها در خارج از خانواده نظیر مدرسه و یا وقایع تاریخی و اجتماعی به شیوه یی خاص در جامعه پذیری جوانان بعنوان عوامل دیگر تعیین کننده گرایش های ارزشی مؤثر است. اینگلهارت نیز با ترکیب دو عامل فرضیه کمیابی و نیز فرضیه اجتماعی شدن به بررسی تحولات بین نسلی می پردازد و معتقد است این دو عامل در بلند مدت دارای اثراتی است که از آن به عنوان تحولات نسلی در نگرش ها، ارزش ها، هنجارها و سلاقی یاد می کند تا جایی که او معتقد است دگرگونی های وسیع در میان نسل ها با تغییر یک جهان بینی جای خود را به جهان بینی دیگری می سپارد. با ترکیب نظریات مانهایم، بنگستون و اینگلهارت می توان بیان کرد تفاوت بین نسلی نتیجه جامعه پذیری نسل ها در بستر زمان است که ارزش ها و هنجارهای یک نسل شکل می گیرد. تحولات در حوزه خانواده نیز متأثر از همین فضای اجتماعی است.

به منظور آزمون تجربی مدل نظری تحقیق، شهر تهران به عنوان جامعه آماری انتخاب گشته است و بر مبنای فرمول کوکران تعداد ۳۹۸ نفر از افراد ۱۵ تا ۲۹ سال تهرانی از ساکنین دو منطقه ۳ و ۱۷ مناطق بیست و دوگانه تهران^۱ برگزیده شده اند. کرده آوری داده ها به شیوه پیمایشی انجام شده است و داده ها با مراجعه به در منازل در این دو منطقه و متناسب با بلوک های انتخاب شده اقدام شده است. نحوه جمع آوری اطلاعات از طریق مصاحبه حضوری با نوجوانان و جوانان و پاسخ به سؤال های پرسشنامه استاندارد شده بوده است. نمونه گیری به صورت خوشه ای چند مرحله ای انجام گرفته است.

اعتبار^۲ و پایایی^۳: اعتبار شاخص ها مبتنی بر اعتبار صوری می باشد. در واقع اعتبار صوری بر مبنای داوری و قضاوت متخصصان است. بدین منظور شاخص های مورد نظر مورد ارزیابی متخصصان قرار گرفت. بررسی روایی گویه های شاخص اصلی تحقیق با استفاده از روش پایایی درونی (ضریب آلفا کرونباخ برابر با ۰/۸ به دست آمده) انجام گرفته است.

تعریف متغیر تفاوت بین نسلی: متغیر وابسته این تحقیق میزان تفاوت بین نسلی میان فرزندان و والدین است. تفاوت بین نسلی والدین و فرزندان به معنای توافق نکردن بر سر انتظارات، ارزش ها، نگرش ها و رفتارها در خانواده می باشد این تفاوت به معنای وجود اختلاف نظرهای مهم میان والدین و فرزندان در جنبه های مختلف زندگی است. سنجه تفاوت نسلی با استفاده از ۹ معرف ناظر بر ابعاد تفاوت نسلی میان والدین و فرزندان بر اساس یک طیف پنج ارزشی ساخته شده است. این معرف ها با میزان تفاوت و اختلاف نظر والدین با فرزندان در زمینه الگوی همسرگزینی، الگوی مصرف کالای فرهنگی، نحوه گذران اوقات فراغت، رفتار دینی، نگرش به جنسیت و بدن اندازه گیری شده است.

تجزیه تحلیل داده ها: پس از جمع آوری و تکمیل پرسشنامه ها، با استخراج و کدگذاری داده ها به منظور انتقال آنها به کامپیوتر انجام گرفت. در این تحقیق با استفاده از روش ماتریس داده ها در دو سطح توصیف و تبیین به بررسی روابط میان متغیرها پرداخته شده است. در سطح توصیف با استفاده از توزیع های فراوانی برای متغیرهای مقیاس اسمی و ترتیبی و از شاخص های تمرکز و پراکندگی برای متغیرهای فاصله ایی مورد بررسی قرار گرفته است و در سطح تبیین از تکنیک های آماری آزمون اف فیشر و تحلیل عاملی با استفاده از نرم افزارهای آماری Spss استفاده شده است.

یافته ها

مختصات پیشینه ای فرزندان: از مجموع ۳۹۸ نفر پاسخگو، به لحاظ ترکیب جنسی؛ ۵۱/۸ درصد مرد و ۴۸/۲ درصد زن می باشند. به لحاظ ترکیب سنی؛ ۴۸/۷ درصد در گروه سنی ۱۵ تا ۲۰ سال، ۳۷/۹ درصد در گروه سنی ۲۱ تا ۲۵ سال و ۱۳/۳ درصد در گروه سنی ۲۶ تا ۲۹ سال می باشند. حداقل سن ۱۵ و حداکثر ۲۹ سال، میانگین سنی جامعه آماری ۲۰/۹ سال و انحراف معیار ۳/۸ سال می باشد. به لحاظ ترکیب

^۱ معیار انتخاب مناطق بر مبنای تفاوت های اقتصادی و اجتماعی ساکنین آن بود.

^۲ Validity

^۳ Reliability

تحصیلی؛ ۳۲/۹ درصد زیر دیپلم، ۲۸/۴ درصد دیپلم و ۳۸/۲ درصد بالای دیپلم هستند. حداقل سواد ۵ کلاس و حداکثر تحصیلات ۲۰ کلاس (دکتری)، میانگین تحصیلات ۱۲ کلاس می باشد.

توزیع فراوانی تفاوت بین نسلی

در مبحث نظری گفته شد تفاوت بین نسلی والدین و فرزندان به معنای توافق نکردن بر سر انتظارات، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارها در خانواده می باشد این تفاوت به معنای وجود اختلاف نظرهای مهم میان والدین و فرزندان در جنبه های مختلف زندگی است. سنجش تفاوت بین نسلی با استفاده از ۹ معرف ناظر بر ابعاد تفاوت بین نسلی میان والدین و فرزندان بر اساس یک طیف پنج ارزشی ساخته شده است. این معرف‌ها با میزان تفاوت و اختلاف نظر والدین با فرزندان در زمینه الگوی همسرگزینی، الگوی مصرف کالای فرهنگی، نحوه گذران اوقات فراغت، رفتار دینی، نگرش به جنسیت و بدن اندازه گرفته شده است. با بررسی جدول زیر می توان گفت بیشترین حوزه های تفاوت فرزندان با والدین در: دوستی دختر با پسر بوده است و کمترین تفاوت معاشرت با دوستان همجنس بوده است.

جدول ۱- توزیع فراوانی تفاوت بین نسلی والدین و فرزندان^۱ (نمونه ۳۹۸)

کم	متوسط	زیاد	گویه ها ^۲ (به درصد)
۶۱	۲۱	۱۸	۱- خریدن وسایل مورد علاقه تان
۶۲	۲۰	۱۸	۲- تیپ ظاهری و پوشش
۶۰	۱۸	۲۲	۳- انجام جراحی زیبایی
۶۳	۱۸	۱۹	۴- گردش و تفریح کردن
۶۵	۱۶	۱۹	۵- گوش دادن به موسیقی دلخواه تان
۶۶	۱۶	۱۸	۶- معاشرت با دوستان (همجنس)
۴۰	۱۹	۴۱	۷- دوستی دختر با پسر (غیر همجنس)
۶۰	۱۸	۲۲	۸- در زمینه انتخاب همسر
۶۶	۱۵	۱۹	۹- نماز خواندن
۶۰	۱۸	۲۲	کل

یافته‌های این جدول همچنین نشان می‌دهد نگرش فرزندان به زندگی متفاوت با والدین است. لیکن این تفاوت چندان بحرانی نمی‌باشد. زیرا در تعدادی از حوزه تعارض کمتری میان والدین و فرزندان وجود داشته است. علت آن را باید در حساسیت نداشتن والدین نسبت به برخی حوزه‌ها نظیر نحوه خرید کردن وسایل مورد علاقه، گوش دادن به موسیقی دلخواه، معاشرت با دوستان هم جنس جستجو کرد. در

^۱ لازم به ذکر است درصدهای ارقام جدول گرد شده اند. همچنین با توجه به کم بودن بی پاسخ‌ها، درصد معتبر ارائه شده است.
^۲ گویه ها در تحقیقات اصلی طوری تنظیم شدند که افراد نظر خود را نسبت به آن بر روی مقیاس ۵ درجه ای (خیلی زیاد، زیاد، تاحدی، کم و خیلی کم) ابراز کرده اند لیکن در این جا برای سهولت کار و نتیجه گیری به سه درجه زیاد، متوسط و کم درجه بندی شده است..

حوزه هایی که نظام ارزشی جامعه نیز نسبت به آن حساسیت وجود دارد نظیر دوستی و روابط با جنس مخالف می توان حساسیت والدین را هم مشاهده کرد.

شاخص های مرکزی و پراکندگی تفاوت بین نسلی در خانواده

جدول زیر شاخص های تمرکز و پراکندگی توزیع تفاوت بین نسلی در خانواده را نشان می دهد. حداقل نمره شاخص تفاوت بین نسلی ۱ و حداکثر ۵ می باشد و میانگین آن ۲/۳۲ با انحراف معیار ۰/۷۵ می باشد. به عبارتی می توان گفت میزان تفاوت بین نسلی در خانواده های تهرانی متوسط تا کم می باشد.

جدول ۲. آمارهای مرکزی و پراکندگی تفاوت بین نسلی^۱ (تعداد نمونه ۳۹۸)

مشخصه آماری	میانگین	میانه	نما	انحراف معیار
تفاوت بین نسلی	۲/۳۲	۲/۴۴	۲/۹۴	۰/۷۵

شاخص تفاوت نسلی والدین و فرزندان: از مجموع نمرات پاسخگویان به گویه های تفاوت فرزندان با والدین، شاخص کل تفاوت بین نسلی بدست آمده است. در مجموع با جمع کردن نمرات ۹ گویه شاخص تفاوت بین نسلی به دست آمده است، که می توان گفت ۲۲ درصد تفاوت نسلی در حد ۱۸ درصد تفاوت در حد متوسط و ۶۰ درصد تفاوت نسلی در حد کم بوده است.

جدول ۳. شاخص کل تفاوت بین نسلی والدین و فرزندان

میزان تعارض	زیاد	متوسط	کم	جمع
فراوانی	۹۳	۶۲	۲۴۳	۳۹۸
درصد	۲۲	۱۸	۶۰	۱۰۰

تحلیل عاملی گویه های تفاوت نسلی والدین و فرزندان

در اینجا به منظور دسته بندی و تقلیل شاخص های تفاوت نسلی والدین و فرزندان از روش تحلیل عاملی بهره گرفته شده است. برای تحلیل عاملی ها بر اساس استخراج حداقل مربعات ناموزون و روش چرخش واریماکس^۲ استفاده شده است. در تمامی اجزای تحلیل عاملی ملاک کایزر برای انتخاب عامل برگزیده شد. این ملاک در تحلیل عاملی مرسوم و متعارف است. طبق این ملاک، عاملی انتخاب می شود

^۱ گویه ها در پرسشنامه تحقیق (۹ گویه)، بر روی مقیاس ۵ درجه ای از ۱ تا ۵ وزن گذاری شده است.

^۲ Varimax Rotation

تفاوت بین نسلی در خانواده

که مقدار ویژه^۱ یک یا بیشتر داشته باشد. میزان شاخص کایزر مایر^۲ ۰/۸۹ است که این رقم تحلیل عاملی را تأیید می‌کند. به علاوه آزمون کرویت بارتلت فرض برابری ماتریس واحد را می‌پذیرد و مناسب بودن داده‌ها را برای تحلیل نشان می‌دهد.

جدول ۴ نتایج آزمون کایزر و بارتلت

۰/۸۹	سنجش کفایت نمونه گیری اوکلین - مایر - کایزر
۲۰۸۴	آزمون کای دو
۹۱	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معناداری

نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد از ۹ گویه تفاوت بین نسلی دو عامل استخراج شده است. گویه‌های خریدن وسائل مورد علاقه، تیپ ظاهری و پوشش، گردش و تفریح کردن، گوش دادن به موسیقی دلخواه، معاشرت با دوستان (همجنس)، انتخاب همسر در عامل اول بارگذاری شده است. و گویه‌های انجام جراحی‌های زیبایی روی بدن، دوستی دختر با پسر (غیر همجنس)، و نماز خواندن در عامل دوم بارگذاری شده است.

جدول ۵ نتایج آزمون تحلیل عاملی در زمینه تفاوت بین نسلی

عامل ۲	عامل ۱	متغیرهای هر عامل
	۰/۷۸	۱- خریدن وسائل مورد علاقه تان
	۰/۶۲	۲- تیپ ظاهری و پوشش
۰/۴۶		۳- انجام جراحی‌های زیبایی روی بدن
	۰/۶۶	۴- گردش و تفریح کردن
	۰/۷۴	۵- گوش دادن به موسیقی دلخواه تان
	۰/۵۸	۶- معاشرت با دوستان (همجنس)
۰/۵۳		۷- دوستی دختر با پسر (غیر همجنس)
	۰/۵۱	۸- در زمینه انتخاب همسر
۰/۵۶		۹- نماز خواندن

مقدار کل واریانس تبیین شده توسط عامل‌ها برابر با ۵۱/۹ درصد است. این مقدار برای عامل اول ۴۱/۴ درصد با مقدار ویژه ۵/۸ و برای عامل دوم ۱۰/۵ درصد با مقدار ویژه ۱/۸ بوده است. در مجموع از ۹

^۱eigenvalue

^۲KMO=0.89

گویه شاخص، برای عامل اول ۶ گویه بارگذاری شده و برای عامل دوم ۳ گویه بارگذاری شده است. تحلیل عاملی نشان می‌دهد گویه‌ها در دو عامل بارگذاری شده است. عامل اول را می‌توان گفت به تفاوت‌های ارزش‌های عمومی میان این دو نسل مربوط است که نظیر نحوه گردش و تفریح کردن، گوش کردن به موسیقی، خرید وسائل مورد نیاز و حتی تیپ ظاهری مرتبط است. عامل دوم به تفاوت‌های ارزش‌های بنیادی بین دو نسل مربوط است که نظیر نماز خواندن، معاشرت با جنس مخالف و جراحی‌های زیبایی مرتبط است. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد والدین با فرزندان در زمینه حساسیت بر روی ارزش‌های مهم زندگی با درجه‌ای کم و بیش متفاوت واکنش نشان می‌دهند.

بحث و نتیجه‌گیری

این مقاله در پاسخ به دو سؤال اساسی بوده است. ۱- تفاوت بین نسلی والدین و فرزندان چقدر است. ۲- حوزه‌های تفاوت در چه زمینه‌های است؟ در مبحث نظری نخست تفاوت نسلی تعریف گردید. گفته شد تفاوت نسلی میان والدین و فرزندان به معنای توافق نکردن بر سر انتظارات، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارها در خانواده می‌باشد این تفاوت به معنای وجود اختلاف نظرهای مهم میان والدین و فرزندان در جنبه‌های مختلف زندگی نظیر الگوی همسرگزینی، الگوی مصرف کالای فرهنگی، نحوه گذران اوقات فراغت، رفتار دینی، نگرش به جنسیت می‌باشد. سپس با استفاده از نظریات افرادی نظیر مانهایم (تجارب نسلی)، و بنگستون (جامعه‌پذیری نسل‌ها) و اینگلهارت (دگرگونی ارزش‌ها)، تلاش شده است تا تفاوت نسلی میان والدین و فرزندان را تبیین کند. شاخص کل تفاوت والدین و فرزندان نشان می‌دهد که تفاوت وجود دارد. لیکن این مقدار زیاد نمی‌باشد. زیرا ۶۰ درصد از پاسخگویان تفاوت نداشتن و همسو بودن با والدین را ابراز کرده‌اند. و تنها ۲۲ درصد در حد زیاد با والدین خود تفاوت نسلی و ناهم‌سوایی داشته‌اند. تحلیل عاملی نشان داده است که تفاوت‌های بین نسلی در دو عامل بارگذاری شده است. بار عامل اول به تفاوت‌های ارزشی بین نسلی عمومی‌تر دلالت دارد و بار عامل دوم به تفاوت‌های بین نسلی ارزش‌های خاص‌تر دلالت دارد که از اهمیت و حساسیت بیشتری برخوردار است. البته این امر نشان می‌دهد تفاوت ارزشی بین نسلی در برخی از حوزه‌های زندگی بیشتر و در برخی حوزه‌ها کمتر بوده است. بالاترین مقدار تفاوت والدین با فرزندان در؛ دوستی دختر با پسر و کمترین تفاوت معاشرت با دوستان همجنس بوده است. وجود تفاوت زیاد در برخی از حوزه‌ها میان والدین و فرزندان به دلیل حساسیت و اهمیت خاص آن رفتار در جامعه و خانواده است. و همچنین بسیاری از ارزش‌ها به علت اهمیت ثانویه آن در خانواده چندان چالش برانگیز نیستند. در واقع ما شاهد نوعی وفاق نسبی در برخی از حوزه‌ها هستیم. در مجموع می‌توان گفت ما شاهد تفاوت بین نسلی در برخی حوزه‌ها بیشتر و در برخی حوزه‌ها کمتر هستیم. لیکن شاخص کل نشان می‌دهد این تفاوت بین نسلی شکل بحرانی ندارد.

رفتار دموکراتیک والدین نقش بسیار زیادی را در بهبود روابط بین نسلی و نیز کاهش تفاوت‌های نسلی والدین و فرزندان دارد. تغییر در شیوه‌های برخورد با فرزندان نقش بسیار مهمی در فهم و درک شرایط زندگی دارد. در واقع تفاوت‌های بین نسلی (که گاهی اوقات با تعارض‌ها همراه است) زمانی آشکار می‌شوند که والدین و فرزندان برای مفاهیم تلاشی به خرج ندهند در این صورت ما شاهد بروز تعمیق

تفاوت بین نسلی، تعارض و مسأله‌دار شدن روابط میان والدین و فرزندان هستیم. لذا به خانواده‌ها، رسانه‌ها و سازمان‌ها و نهادهایی که به نوعی با نسل جوان در ارتباط اند موارد ذیل توصیه می‌شود:

- تلاش برای انتقال ارزش‌ها و میراث فرهنگی به صورت مستدل برای فرزندان از سوی نهاد خانواده و همچنین رسانه‌های جمعی صورت گیرد.

- والدین بر سنت‌هایی که کارکردهای آن در حال تضعیف یا از بین رفتن هستند، بیش از حد پافشاری نکنند. فهم این نکته که در دهه‌های اخیر فرآیند جهانی شدن فرهنگ شرایط خاصی را برای فرهنگ نوجوانان و جوانان ایجاد شده چندان سخت نیست. لذا آموزش و پرورش متناسب با مقتضیات زمان، در انتقال ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های لازم باید تلاش کند.

- همچنین مطلوب است والدین به منظور ایجاد تفاهم و تعامل متقابل با فرزندان، صمیمیت و همدلی و همگامی بیشتری از خود نشان دهند و متقابلاً فرزندان همراهی بیشتری با والدین داشته باشند. - استفاده از شیوه‌های دموکراتیک و گفتگوهای متقابل متناسب با شرایط سنی در ابراز نظرات و تصمیم‌گیری‌های زندگی برای بهبود روابط بین نسلی توصیه می‌شود.

فهرست منابع

منابع فارسی

- آزاد ارمکی تقی ۱۳۸۹: جامعه‌شناسی ایران: جامعه‌شناسی مناسبات بین نسلی در ایران، نشر علم.
- آزاد ارمکی تقی و غفاری غلامرضا ۱۳۸۳: جامعه‌شناسی نسلی در ایران، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- آزاد ارمکی تقی و غیاثوند احمد ۱۳۸۳: جامعه‌شناسی تغییرات فرهنگی در ایران، انتشارات آن.
- اینگلهارت رونالد ۱۳۷۳: تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، مریم وتر، نشر کویر.
- بهنام جمشید ۱۳۸۳: تحولات خانواده، جعفر پوینده، نشر ماهی.
- تیموری کاوه ۱۳۷۷: بررسی و مقایسه نظام ارزش‌های پسران و پدران و عوامل مؤثر بر آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- جلیوند شیرین ۱۳۸۵: بررسی و مقایسه نگرش مادران و دختران (نسل قدیم و جدید) نسبت به ارزش‌های اجتماعی، مرکز پژوهش‌های بنیادی: پاییز ۱۳۸۵.
- ذکایی محمد سعید ۱۳۸۶a: فرهنگ مطالعات جوانان، چاپ اول، نشر آگه.
- ذکایی محمد سعید ۱۳۸۶b: جامعه‌شناسی جوانان ایران، چاپ اول، نشر آگه.
- سعیدی محمد رضا ۱۳۸۲: تبیین کارکردی رابطه خانواده و جرایم اجتماعی، ناشر پژوهشکده خانواده.
- شفرز برنهارد ۱۳۸۳: مبانی جامعه‌شناسی جوانان، کرامت‌الله راسخ، نشر نی.
- عبدی عباس و گودرزی محسن ۱۳۷۸: تحولات فرهنگی در ایران، انتشارات سروش. چاپ اول، تهران.
- کاظمی پور عبدالمحمد ۱۳۸۷: نسل ایکس، بررسی جامعه‌شناختی نسل جوان ایرانی، نشر نی.
- معیدفر سعید ۱۳۸۳: گسست نسلی یا گسست فرهنگی، نامه علوم اجتماعی شماره ۲۴ زمستان ۱۳۸۳.
- معیدفر سعید ۱۳۸۷: مشکل استقلال جوانان و تاثیر آن در نگرش‌های سیاسی آنان، مجموعه مقالات و گفت‌وگوها "امروز و فردای جوان ایرانی"، انتشارات موسسه تحقیقات و توسعه انسانی.

مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال یازدهم، شماره چهل و دوم، پاییز ۱۳۹۳

- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۸۰: ارزش ها و نگرش های ایرانیان، موج اول، دفتر طرحهای ملی.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۸۲: ارزش ها و نگرش های ایرانیان، موج اول، دفتر طرحهای ملی.
- یوسفی نریمان ۱۳۸۳: شکاف بین نسل ها، بررسی نظری و تجربی، مرکز مطالعات جوانان و مناسبات نسلی، ناشر پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

منابع انگلیسی

- Cavalli Alessandro 2004: **Generation and Value Orientations**, Social Compass vol 51 (2), 155-168.
- Corsten Michael 1999: **Time of Generation, Time & Society**, vol 8(2) 249-272.
- Dekovic Maja 1999: **Parents - Adolescent Conflicts: Possible Determinants and Consequences**, International Journal of Behavioral Development vol 23 (4) 977-1000.
- Eyerman R. & Turner B. 1998: **Outline of a Theory of Generations**, European Journal of Social Theory, ISI, 1(1) 91-106.
- Fisher Cella B. & Johnson Barbara I. 1990: **Children's changing views of family conflict** (Getting Mad and Mom and Dad), International Journal of Behavioral Development vol 13 (1) 31-48.
- Robin Arthur & Foster Sharon 1998: **Negotiating Parent-adolescent Conflict: A Behavioral-family Systems Approach**, Guilford Publications.
- Rosenthal D. A & Efklides and Demetriou 1989 : **A cross-national study of the Influence of Culture on Conflict Between Parents and Adolescents**, International Journal of Behavioral Development vol 12 (2) 207-219.
- Yau Genny & Smetana Judith 2003: **Adolescent parent Conflict in Hong Kong and Shenzhen: A comparison of youth in two cultural contexts**, International Journal of Behavioral Development vol 27 (3) 201-211.